

Мамчур Уляна Вікторівна

студентка групи КОБ-1-12-4.0д, IV курс, спеціальність «Корекційна освіта (логопедія)»

mamchur-uljana@rambler.ru

Науковий керівник

Луцько Катерина Василівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

k.lutsko@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ГОТОВНОСТІ ДО ШКОЛИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Анотація. Розглянуто окремі питання, які стосуються психологічної готовності до школи дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Подано порівняльну характеристику психолого-педагогічної готовності дошкільників до школи в нормі та при порушеннях мовлення.

Ключові слова: фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення; психологічна готовність до школи; фізична, мотиваційна, емоційно-вольова та інтелектуальна готовність дітей з ФФНМ до школи.

Актуальність та доцільність дослідження. Психологічна готовність є цілісним станом психіки дитини, що забезпечує успішне прийняття нею системи вимог школи і вчителя, успішне оволодіння новою для неї діяльністю та новими соціальними ролями.

Від успішної готовності дитини до школи залежить її адаптація до шкільного життя та подальша навчальна діяльність.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню проблем психологічної готовності дітей до навчання в школі присвячені численні праці науковців (Ю. Рібцун, В. Тищенко, Р. Левіної, М. Савченко, Л. Федорович та ін.), у яких розкриті основні складові компоненти комплексної психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичними порушеннями мовлення.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою нашого дослідження є теоретичний та емпіричний аналіз особливостей готовності дітей старшого дошкільного віку з ФФНМ до школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л. Венглер зазначає, що бути готовим до школи сьогодні – не означає вміти читати, писати й рахувати. Бути готовим до школи – означає бути готовим усього цього навчитися [1, с.5].

Основою психологічної готовності до шкільного навчання є певна база психічного розвитку, без якої дитина не може успішно адаптуватися до нової соціальної ситуації. Ефективним шкільне навчання буде лише у тому випадку, коли першокласник матиме необхідні й достатні для початкового етапу навчання риси, які потім у навчальному процесі розвиватимуться та удосконалюватимуться [5, с.5].

Відомо, що психологічна готовність до шкільного навчання – багатокомпонентне утворення, що розглядається як комплексна характеристика дитини, що розкриває рівні розвитку її психічних якостей [4, с.7-8].

Д. Ельконін розкрив сутність складових, які містять зміст такої готовності. Це зокрема:

- уміння дітей свідомо підпорядковувати свої дії правилам, які узагальнено визначають спосіб дії;
- уміння орієнтуватися на величезну систему вимог;
- уміння уважно слухати того, хто говорить, і точно виконувати завдання, запропоновані в усній формі;
- уміння самостійно виконувати необхідне завдання за зразком, що сприймається візуально.

Ці параметри розвитку довільності є частиною психологічної готовності до школи, на яку спирається навчання у першому класі [4, с.8-9].

Наприкінці дошкільного періоду розвитку дитини формуються передумови для успішного переходу її на наступний рівень освіти [7, с.12-13].

Н. Гуткіна виділяє три аспекти шкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний і соціальний.

Емоційну зрілість вона розуміє як зменшення імпульсивних реакцій і можливість довгий час виконувати не надто привабливі завдання.

Соціальна зрілість, за даними вченої, – це потреба дитини у спілкуванні з однолітками і вміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячих груп, а також виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання.

У зміст інтелектуальної готовності вона включає не лише словниковий запас, світогляд, спеціальні вміння, а й рівень розвитку пізнавальних процесів; їхню орієнтованість на зону найближчого розвитку дитини, наочно-образне мислення; уміння виділяти навчальну задачу, перетворювати її в самостійну мету діяльності [9, с.18 –20].

Дитина, що вступає до школи, має бути зрілою фізіологічно й соціально, має досягти певного рівня розумового й емоційно-вольового розвитку. Навчальна діяльність потребує неабияких зусиль, певного запасу знань про навколишній світ, сформованості елементарних понять. Дитина повинна володіти розумовими операціями, вміти узагальнювати й диференціювати предмети і явища довкілля, вміти планувати свою діяльність і здійснювати самоконтроль. Важливими є і позитивне ставлення дитини до навчання, здатність до саморегуляції поведінки та прояву вольових зусиль [2, с.50 – 53].

Отже варто зазначити, що у дитини без порушень мовленнєвого розвитку можуть бути сформовані особистісні орієнтири успішного навчання, розвинені важливі психічні процеси, які обумовлюють її спроможності, відповідні уміння і навички.

Д. Ельконін виділяє три основні групи труднощів, з якими зустрічаються не готові до школи діти:

- **перша група** належить до системи стосунків і взаємодії з однолітками (невміння слухати товариша і стежити за його роботою, змістовно спілкуватися з однолітками, погоджувати з ними свої дії);
- **друга** — до сфери спілкування з дорослим (нерозуміння запитань учителя, його особливої позиції, специфічності навчальних ситуацій і навчального спілкування);

- **третя** — до сфери самосвідомості дитини (завищена оцінка своїх можливостей і здібностей, необ'єктивне ставлення до результатів своєї діяльності, неправильне сприймання оцінок учителя).

Ці три групи труднощів відображають основні компоненти психологічної готовності дитини до школи і шкільного навчання [2, с.50 – 53].

Як свідчать дослідження Л. Шипіциної та Л. Волкової, молодші школярі з порушенням мовлення, на відміну від ровесників з нормальним розвитком, тривалий час є більш залежними від дорослих, для них притаманна пасивність, спонтанність поведінки (часто не можуть пояснити власних вчинків). У переважній більшості дітей домінують негативні емоції та підвищена схильність до стресових станів [8, с.70-71].

Варто зазначити, що для діагностики готовності до школи у дітей з порушеннями мовлення важливе значення має не тільки констатація виконання або невиконання завдання, але і оцінка динаміки діяльності, цілеспрямованості, функції поточного контролю, а також використання різних видів дозованої допомоги дорослого.

Окрім того, готовність дитини до навчання передбачає збережений фонематичний слух, повноцінне усне мовлення, сформованість просторових уявлень, достатній рівень розвитку зорово-моторної координації і готовності руки до письма. Тому, при оцінці готовності дитини до навчання важливо оцінити всі ці параметри, а також виявити можливості слухового, слухо-артикуляційного аналізу, тобто можливості виділення і кваліфікації звуку і перешифровки його на букву [3, с. 108 – 117].

Розлади особистісної сфери у дітей з порушенням мовлення негативно впливають на їхню навчальну діяльність, часто зумовлюють порушення поведінки і соціальної дезадаптації. Тому, важливими є психопрофілактика і вчасна психокорекція особливостей емоцій-но-особистісного розвитку цієї категорії дітей [6, с. 66 – 70].

Наше дослідження стосувалось виявлення готовності дітей до школи в нормі та при фонетико-фонематичному недорозвитку мовлення. Для дослідження ми обрали 5 дітей старшого дошкільного віку з нормальним розвитком та 5 дітей з ФФНМ старшого дошкільного.

Зокрема дослідження стосувалось:

- 1) сформованості сприймання цілісного образу (тіло людини, обличчя людини);
- 2) визначення вірогідності знань дитини про школу;
- 3) здатності дитини до наслідування та витонченої координації рухів;
- 4) визначення провідних мотивів навчання дитини.

На основі дослідження здатності дітей із ФФНМ та дітей з нормальним розвитком *побудувати цілісний образ тіла людини* було виявлено, що образні уявлення в обох групах дітей сформовані, проте є деякі відмінності. Діти з типовим розвитком показали високий рівень (80%), а 20% дітей – середній рівень. Високий рівень показали 60% досліджуваних з ФФНМ, що на 20% нижче від показників дітей без порушень мовлення. Інша частина дітей показали низький рівень (40%), показників середнього рівня не виявлено.

Це свідчить про те, що в обох групах досліджуваних пізнавальні процеси такі, як сприймання, уважність, порівняння ще недостатньо розвинені та потребують подальшого корекційного впливу.

При визначенні *знань дитини про школу на понятійному рівні* було виявлено, що діти з типовим розвитком мають певні знання про школу і показали високий рівень (40%), інша частина дітей (60%) на деякі питання не змогли знайти правильну відповідь, проте на більшість питань відповіли правильно, що свідчить про наявність у них деяких знань та уявлень про школу.

Діти з ФФНМ показали, результати, які ми можемо умовно поділити на три групи.

Діти першої групи (20% – високий рівень) проявили повне розуміння змісту запитань та давали адекватні відповіді на запитання.

Діти другої групи (40% – середній рівень) в цілому відповідали на запитання правильно, хоч іноді стикалися з труднощами і потребували допомоги.

Діти останньої групи (40% – низький рівень) не розуміли запитання і відповідали угадуючи варіанти відповідей.

Тож, можемо зазначити, що в особистісній готовності до школи дітей теж є певні труднощі, з якими вони стикаються, адже їхні знання та уявлення про школу не були повноцінними та не відповідали реальності. Діти не розуміли суть навчання, не знали, що чекає на них у школі, їх приваблював лише зовнішній образ школяра (форма, портфель).

При *оцінці здібностей до наслідування і витонченої координації рухів* виявилось, що для обох груп досліджуваних копіювання письмових літер було досить складним завданням; в обох групах діти припускалися помилок, не закінчували завдання або ж старанно виводили кожну літеру. Нами було встановлено, що діти з типовим розвитком змогли помітно розділити напис на три частини. Із написаного можна було зрозуміти чотири літери зі зразка (40% – середній рівень), інша частина дітей (40% – низький рівень) не змогли передати запис із написаного можна було зрозуміти лише одну-дві літери, менша частина досліджуваних (20%) проявили цілковиту здатність до наслідування і передали повністю три слова, букви були зрозумілі.

Досліджувані з ФФНМ проявили результати, які ми можемо поділити на дві групи.

Діти першої групи не змогли передати написане, писали тільки рядок з косими лініями – 60% низький рівень. Варто зазначити, що були такі діти, які навіть не хотіли спробувати відтворити хоча б одну літеру.

Друга група – 40 % показали високий результат, тобто написаний текст можна було прочитати.

Показників середнього рівня не виявлено, що вказує на те, що діти або здатні до наслідування і старалися написати текст гарно, або не здатні до

наслідування і навіть не пробували написати будь-що. Можемо припустити, що причина цього полягає в оцінці дитиною самого себе і своїх можливостей.

При дослідженні *провідних мотивів навчання дитини* було встановлено, що у дітей з типовим розвитком провідним мотивом є навчальний – 100%, це свідчить про те, що основний мотив сформований, тобто мотиваційно дитина вже готова до школи.

Досліджувані з ФФНМ проявили різні результати. У частини дітей провідним мотивом був ігровий (20%), що свідчить про потребу дитини виражати себе у грі, а не в навчальній діяльності. Інша частина відповідей, в яких провідним мотивом був мотив одержання оцінки (20%), свідчить про недостатню готовність до школи, оскільки дитина має певні уявлення, що в школі отримують оцінку, але суть навчання в школі не розуміють. Ще 20% досліджуваних обирали мотив стати дорослим, що також свідчить про недостатню готовність до школи. І у 40% досліджуваних провідним мотивом був навчальний, що вказує на готовність дитини до навчання у школі і правильні, повні уявлення про школу.

Узагальнені результати подано у діаграмі (Рис. 1).

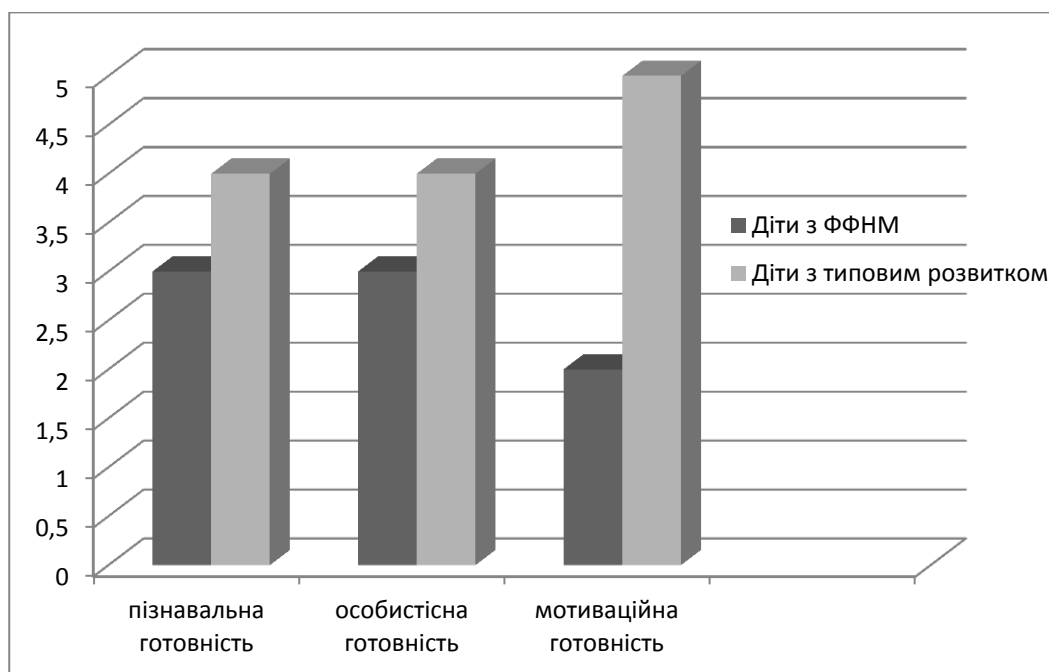

Рис. 1. Основні компоненти готовності дитини до навчання в школі (при безпосередньому дослідженні)

Отже, ми бачимо, що у досліджуваних обох груп були певні помилки при виконанні завдань методик, проте за результатами дослідження видно, що пізнавальна і особистісна готовність дітей до навчання в школі знаходяться на однаковому рівні, хоча у дітей із типовим розвитком і пізнавальна, і особистісна готовність більш сформовані та відповідають нормі. Тобто, діти з порушеннями мовлення мають уявлення та певні знання про школу, проте їхні пізнавальні здібності та власне усвідомлення школи не досить повні та не відповідають реальності. Часто під час відповідей діти давали свої власні відповіді (яких не було в переліку), які не відповідали реальності та сенсу заданої ситуації.

Нами було проведене експертне виявлення рівня соціальної поведінкової компетентності і комунікативних навичок як показників соціальної зрілості дитини дошкільного віку, що, в свою чергу, визначає рівень готовності дитини до навчання в школі. Результати експертної оцінки дітей вихователями в загальному вигляді підтверджують та доповнюють наше безпосереднє дослідження. Це зумовлено тим, що вихователі мають більший досвід спілкування з дітьми, знають їх краще і тому оцінили дітей саме так, як вони їх знають, працюючи з ними декілька років. Отже, узагальнені результати подано у діаграмі (Рис. 2).

Рис. 2 Показник соціальної зрілості дітей дошкільного віку в нормі та при порушеннях мовлення (експертна оцінка)

Тож, ґрунтуючись на отриманих результатах експертної оцінки, виявлено, що у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення показник соціальної зрілості дещо нижчий, ніж у дітей із типовим розвитком. Тобто, діти з порушеннями мовлення уникають контактів із дорослим, важко встановлюють товариські стосунки з однолітками, не вміють діяти самостійно, в деяких випадках орієнтуються лише на власні інтереси, тоді як діти з типовим розвитком більш активні, легко входять у контакт із дорослим та з дітьми, вміють взаємодіяти з однолітками, можуть виявляти якості лідера, беруть активну участь у колективних іграх, визнають та дотримуються правил поведінки в групі та можуть контролювати свою поведінку. Перераховані критерії дуже важливі для навчання в школі, оскільки шкільне життя передбачає наявність самоконтролю, і вміння взаємодіяти з однолітками та дорослим, і вміння дотримуватися правил поведінки.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що під психологічною готовністю до школи розуміється необхідний і достатній рівень розвитку психічних процесів,
© У. Мамчур, К. Луцько

поведінкових реакцій, особистісних компонентів та соціальних знань і навичок. Тобто, готовність до школи – це багатокomпонентне утворення, що розглядається як комплексна характеристика дитини, що розкриває рівні розвитку психологічних якостей та охоплює всі сфери життя дитини. Недорозвиток або відставання одного з цих компонентів призводить до порушення всієї системи готовності до школи. Тому, варто вчасно розвивати всі складові компоненти психологічної готовності до школи за допомогою спеціально розроблених вправ та завдань, спрямованих на розвиток дрібної моторики, пам'яті, уваги, мислення, сприймання, а також за допомогою ігор, які передбачають формування вміння контролювати свою поведінку, правильно встановлювати стосунки з однолітками та вирішувати конфлікти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венгер Л. А., Марцинковская Т. Д., Венгер А. Л. «Готов ли ваш ребенок к школе». — М.: Знание, 1994. — 192 с.
2. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001. – 20с.
3. Мастюкова Е.М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст: Советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. — 304 с.
4. Нагорна С., Храпова І. Методики визначення готовності дітей до школи. І. Храпова, С. Нагорна.–К.: Редакції загальнопед. газет, 2014. – 120 с. - («Бібліотека шкільного світу»).
5. Сидоренко Н.О. Перший раз у перший клас: адаптація дитини до навчання у школі / Наталія Сидоренко. – К.: Шк. світ, 2009. – 176 с. – (Серія «Психологічна скарбничка»).
6. Харченко А.А. Підготовка дітей до школи: Програма та методичні рекомендації навчання та виховання дітей, не охоплених суспільним дошкільним вихованням. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 108 с.
7. Я хочу, я можу, я буду добре вчитись / [упоряд. Т. Гончаренко]. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ТЯЖЕЛЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ К ШКОЛЕ

Мамчур Ульяна Викторовна

студентка групи КОб-1-12-4.0 д, IV курс, спеціальність «Коррекционное образование (логопедия)»

mamchur-uljana@rambler.ru

© У. Мамчур, К. Луцько

Научный руководитель

Луцько Катерина Васильевна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, доцент кафедры специальной психологии, коррекционного и инклюзивного образования Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко

k.lutsko@kubg.edu.ua

Аннотация. Рассмотрены вопросы содержания психологической готовности детей старшего дошкольного возраста с тяжелыми нарушениями речи к школе. Подана сравнительная характеристика психологической готовности дошкольников в норме и при тяжелых нарушениях речи.

Ключевые слова: фонетико-фонематическое недоразвитие речи; психологическая готовность к школе, физическая, мотивационная, эмоционально-волевая и интеллектуальная готовность детей с ТПМ до школы.

Uliana V. Mamchur

student of group KOb-1-12-4.0 d, IV course, specialty "Correctional education (speech therapy)"

mamchur-uljana@rambler.ru

Supervisor:

Kateryna V. Lutsko .

Ph.D. in education, senior researcher, associate professor of special psychology, correctional and inclusive education department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv

University

k.lutsko@kubg.edu.ua

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF READINESS TO SCHOOL OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE WITH SERIOUS SPEECH DISORDERS

Abstract. The article is devoted to the content of psychological readiness to school of children of senior preschool age with serious speech disorders. Comparative characteristic of psychological readiness of preschool children in normal and severe speech disorders is presented in the article.

Keywords: Phonetic-phonemic speech underdevelopment; psychological school readiness, physical, motivational, emotional-volitional and intellectual readiness to school. of children with SSTs.